

ZPRÁVY

SPOLEČNOSTI FRANTIŠKA BÝLKA

38

červenec 2017

Obsah

Neobyčejné putování a návrat Bílkových korouhví a luceren	3
Pohlednice Jakuba Demla a Františka Bílka	8
Dopis Františka Bílka babickému faráři Josefu Ševčíkovi	9
Xaver Dvořák a František Bílek	11
Lékař a básník mimo domov (rozhovor s Eduardem Dvořákem)	15
Země Matička	23
Jesličky Františka Bílka (recenze)	26
Další svědectví z Bílkova chýnovského ateliéru z 80. let	28
Drobné zprávy	29

Detail plastiky Františka Bílka „Obětování Panny Marie“ na hrobě Xavera Dvořáka a jeho rodičů v Praze – Hostivaři. Stav v dubnu 2017. Foto: F. Kožíšek. Fotografie k článku na str. 11-14.

Obrázek na titulní straně: Bílkova korouhev „Matko“ s podobiznou Panny Marie vytvořená r. 1904 pro kostel v Babicích. Foto: Biskupství brněnské.

Neobyčejné putování a návrat Bílkových korouhví a luceren

Počátkem 90. let, v hektické a euforické době po sametové revoluci, došlo péčí a financováním tehdejšího Okresního úřadu v Třebíči konečně i na restaurování vzácného Bílkova díla, litinového Krista na kříži, který se nacházel na hrobě faráře Ševčíka na hřbitově v obci Babice v třebíčském okrese. Vzhledem ke značnému poškození kříže, zejména napadením převážné části kovu korozí, a také z důvodu jeho záchrany a další ochrany byla vytvořena mistrovská bronzová kopie, která byla osazena opět na hřbitově, zatímco restaurovaný originál mohou již téměř čtvrt století obdivovat farníci a návštěvníci v kostele Nejsvětější Trojice v Babicích. Umělecké práce na vytvoření věrné kopie se ujal akademický sochař Vladimír Kolomazník, velký obdivovatel a znalec Bílkova díla, práce na záchraně originálu zajišťovali restaurátoři Vladimír Mach a Jiří Šilhan.

Při slavnostním svěcení kopie Bílkova kříže na hrobě faráře Ševčíka v roce 1992 se v Babicích, kromě mnoha významných hostů, sešla i řada odborníků, kteří upozornili na možné ohrožení dalších vzácných prací, které by se měly v obci nacházet, zejména pak na korouhve a lucerny vytvořené Františkem Bílkem pro babický kostel. Na základě získaných informací byla zahájena „pátrací“ akce a na půdě kostela byly skutečně nalezeny dvě korouhve a čtyři lucerny, o jejichž existenci v té době místní vůbec nevěděli.

Obě korouhve byly vytvořeny Františkem Bílkem z odkazu lesonického hostinského a řezníka Jana Indry přičiněním kněze a básníka Jakuba Demla, který byl počátkem 20. století v Babicích kaplanem. Do Babic byly předány v prosinci roku 1904 a o několik dní později byly v kostele slavnostně vysvěceny. Obě korouhve o rozměrech 158 x 98 cm jsou malované temperami na plátně, první s názvem „Kristus“ zachycuje portrét Krista, na druhé pojmenované „Matko“ je zobrazena podobizna Panny Marie. Mimořádnost tohoto díla spočívá zejména v tom, že se jedná o jednu z mála barevných výtvarných prací, které si vytvořil Bílek na plátně sám.

Nalezené předměty, i přes svoji jedinečnost a vzácnost, nebyly do té doby nikde evidovány a byly několik desítek let zcela nevhodně ponechány v prostředí, ve kterém by postupem času došlo k jejich úplné degradaci. Proto byly nejprve očištěny a po dohodě s tehdejším starostou Miloslavem Vechetou deponovány na Obecním úřadě v Babicích. Ani prostředí obecního úřadu však nebylo optimální pro dlouhodobé uložení takto unikátních předmětů. V roce 1994 byly obě korouhve i lucerny na základě dohody přemístěny do depozitáře Západomoravského muzea v Třebíči, nynějšího Muzea Vysočiny Třebíč, příspěvkové organizace Kraje Vysočina, kde mohly být zajištěny adekvátní podmínky pro jejich ochranu a zabezpečení. V následujícím roce byl

vyhlášen dotační titul Ministerstva kultury ČR na restaurování sbírkových předmětů muzeí a galerií. Protože nalezené babické vzácnosti byly pro muzeum pouze získaným depozitem a nebyly sbírkovými předměty muzea, jejich vlastník byl neznámý a nikdo o ně do té doby neprojevil zájem, došlo po dohodě se starostou obce k jejich zapsání do sbírky muzea a později též k zanesení do Centrální evidence sbírek Ministerstva kultury ČR. Tím se konečně otevřela cesta k získání finančních prostředků na restaurování obou korouhví, přičemž z dotačního titulu ministerstva se podařilo získat 55 tisíc korun, zbylé náklady do výše 100 tisíc korun byly pokryty z rozpočtu muzea. Protože korouhve byly silně poškozeny, složité a náročné restaurátorské práce prováděné v roce 1997 odborníky v Restaurátorských ateliérech Praha s.r.o. zahrnovaly především záchranu rozpadávající se textilie korouhví, doplnění chybějících kusů látky a opravu a retušování malby olejovými barvami.

Počátkem roku 1998 bylo hotové dílo s veškerým doprovodným materiálem v plné kráse představeno veřejnosti na výstavě v třebíčském muzeu a o něco později se s korouhvemi mohli seznámit návštěvníci Středočeské galerie v Praze. Poté, co byly tyto unikátní předměty zachráněny a s velkým ohlasem důstojně prezentovány, byly opět uloženy do muzejního depozitáře.

Obrovská medializace a publicita tohoto chvályhodného a mimořádného počínu v roce 1998 však vyvolala zájem římskokatolické církve, zastoupené Biskupstvím brněnským, které se brzy přihlásilo k vlastnictví korouhví i luceren. Bohužel biskupství nebylo schopné dostatečně a průkazně doložit svá vlastnická práva, proto skončila veškerá jednání neúspěchem. Všichni zúčastnění v této kauze si byli dobře vědomi, že morálně patří tyto předměty církvi a přísluší farnosti v Babicích, tento argument však nestačil z právního hlediska Ministerstvu kultury ČR k uznání vlastnického práva a k učinění dalších kroků ve prospěch původního vlastníka, tedy římskokatolické církve.

Mezitím v roce 2006 došlo k jednání mezi zástupci Kraje Vysočina, Muzea Vysočiny Třebíč a obcí Babice a babické farnosti. Na základě společné dohody byly farnosti navraceny čtyři lucerny, které byly stále deponovány v muzeu, ale neměly status sbírkového předmětu, evidovaného v Centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury ČR. Lucerny zhotovené podle nákresu Františka Bílka jsou dnes umístěny v babickém kostele.

Průlom v kauze korouhví nastal na konci roku 2014, přesně 110 let od jejich vytvoření Františkem Bílkem. Tehdy se rozběhla nová jednání, jejichž výsledkem byla dohoda mezi Krajem Vysočina, tehdejším vlastníkem a zároveň zřizovatelem Muzea Vysočiny Třebíč a Římskokatolickou farností v Babicích. Na základě vzájemné dohody se kraj vzdal vlastnictví obou sbírkových předmětů ve prospěch farnosti. Tím byly zahájeny potřebné kroky k tomu, aby mohly být korouhve po několikaletém úsilí vyjmuty z Centrální evidence sbírek Ministerstva kultury ČR a následně v roce 2015 vráceny původnímu vlastníkovi. Tak skončila dlouhá a složitá cesta korouhví a luceren,

kteřá vedla od počáteční radosti a hrdosti babické farnosti přes období nezájmu až k jejich záchraně a návratu původnímu vlastníkovi.

Podle dostupných informací byly korouhve a lucerny vytvořené na začátku minulého století Františkem Bílkem pro kostel Nejsvětější Trojice v Babicích krátkodobě vystaveny v roce 2015 v brněnském Diecézním muzeu a poté uloženy do jeho depozitáře. Jaké bude další putování či osud babických ceností už záleží na staronovém vlastníkovi a správci tohoto majetku.

Doprovodné informace a zajímavosti:

Josef Ševčík, příznivec umění a překladatel, byl farářem v Babicích od července 1895. Tam zemřel v hodnosti auditora 20. října 1911 a byl pohřben na babickém hřbitově pod Bílkovým křížem. Jakub Deml zasadil nad jeho hrobem břízu, která byla skácena až na konci dvacátého století. Babice opustil Deml týden po smrti Josefa Ševčíka.

Přičiněním faráře Ševčíka a jeho kaplana Jakuba Demla byl postaven v roce 1905 na babickém hřbitově Bílkův Krucifix v kovu a pod ním nyní odpočívá vzácný kněz, o němž právem bylo zapsáno do farní kroniky: *„Byl farářem babickým 16 let, požíval veliké úcty a vážnosti jak u lidu obyčejného, tak zvláště u inteligence pro svou učenost a zvláště milé a pohostinné vystupování...“*

O smrti a pohřbu faráře Ševčíka píše Jakub Deml v knize Mé svědectví o Otokaru Březinovi:

Pan auditor Josef Ševčík, farář v Babicích u Moravských Budějovic, můj přítel zemřel 20. října 1911, v pátek o půl dvanácté před polednem. Pohřeb jeho byl v neděli dvacátou po svatém Duchu. Za rakví, dosti vzadu, šel jsem z kostela na hřbitov s Otokarem Březinou. Docela cizí lidé zmocnili se mrtvoly P. Josefa Ševčíka. Malíř Knorr nebál se smrti: namaloval mi akvarelem P. Josefa Ševčíka ležícího v rakvi a přespal noc v tom malém pokojíku mezi sálem a modrým pokojem, téměř u samé mrtvoly, která byla vystavena v sále a onen malý pokojík oddělen byl od sálu a od pokoje jen skleněnými dveřmi.

Já a Otokar Březina byli jsme v pohřebním průvodu jen jako páté kolo u vozu ... My s Otokarem Březinou byli jsme jeden svět a ten pohřební průvod byl druhý svět. Tady všechno vedlo panstvo a my dva jsme byli s lidem, vzadu mezi lidem, a nikdo nás nepohřešoval.“

Básník Otokar Březina byl přítelem nejen babického kaplana Jakuba Demla, ale též faráře Josefa Ševčíka. Včetně pohřbu navštívil Babice celkem třikrát. Poprvé se tak stalo v roce 1905, kdy v Babicích pobýval jejich další spo-

lečný přítel sochař František Bílek, který zde měl práci.

„Stalo se to takto:“ popisuje události v knize Mé svědectví o Otokaru Březinovi Jakub Deml, *„Sotva jsem byl v Babicích ustanoven kaplanem, řekl mi pan auditor Ševčík, že jistý lesonický řezník před svou smrtí odkázal větší obnos peněz (tuším 2 000 K) na ten účel, aby se na hřbitově babickém postavil hlavní kříž a do babického kostela, aby se koupily dvě korouhve a dvě přenosné lampy na žerdích, mimo to nad hrobem dárcovým se měla postavit kaplička. Lesonice náležely k farnosti babické. Řekl jsem panu auditorovi (tak jsme říkali babickému faráři P. Josefu Ševčíkovi já a moji přátelé), že by to vše mohl udělat sochař Bílek a že se ho zeptám, jestli by to udělal. Přítel Bílek ovšem ihned byl ochoten k té práci, ale peněžitý odkaz onoho šlechtického řezníka na to nestačil, i řekl jsem panu auditorovi, že na ten účel vykonám po farnosti sbírku. Pan auditor ihned byl pro to, i ohlásil jsem sbírku z kazatelny a já potom chodil po celé farnosti dům od domu a sbíral peníze. Farnost nebyla nikterak bohatá, ale lidé přijímali mne vlídně a dávali peníze, jak kdo mohl a v neděli ohlašoval jsem z kazatelny, co kdo dal. Takto jsem obešel všechny domy a chalupy v Babicích, v Lesonicích, v Cídlině, v Loukovicích, v Bolíkovcích, na Horkách a v Šebkovicích.“*

Z dopisu Jakuba Demla Františku Bílkovi ze dne 20. října 1904:

„Pan farář zas, že o cenu Vaší práce v nejmenším se nebojí, jen stydí se, že tak malicherně může se Vám odvděčit – testamentem zavázán ... Osm set zlatých ... Pan farář řekl sám od sebe, že málo to, už pouze na ten kříž – práci Vaši ... Proto bych Vám radil, příteli, když slovům závěti se vyhnout nemožno: ty lampy na žerdích a ty dvě korouhve tak rozpočísti, aby hlavní náklad připadl na ten kříž – abyste nepracoval zadarmo ... Té bídné sumy buďte pamětliv – jako by mě tady nebylo, mne žebráka, jemuž možno jenom milovat a modlit se...“

Korouhve byly doručeny do Babic 15. prosince 1904, vysvěceny byly v babickém kostele na Boží hod 26. prosince 1904. Z dopisu Jakuba Demla Františku Bílkovi ze dne 15. prosince 1904:

„Korouhve a lampy! Korouhve! Vše neporušené. Právě když jsme otevřeli bednu, osud náš (Vy drahý!) tomu chtěl, že ve dveřích se objevil slepec: farář ze sousední obce, který sotva zná Vaše jméno, ale nestálo by mnoho práce, aby uvěřil. Snad více než osud, možná Bůh schválně poslal toho nevědomého – a ne já: nýbrž on měl na moravské půdě a ve farnosti babické ze všech první viděti Vaše dílo! ... Snad bůh ho poslal, aby výkřik mojí radosti neprotrhl srdce a mého ducha z dráhy nevyšinul ... Šli jsme do pokoje p. faráře. Já se chvěl, ale pevně, vzal jsem první obraz, pomalu jej rozbalil – zavřel jsem oči, vzal do rukou, pomalu bidélko, zdvihl obraz proti oknům, mě

nebylo viděti a já jej také neviděl ... Můj pan farář byl jako dítě rozjařen, jako dítě, když poprvé (tříleté) najednou spatří stromek vánoční, plný světél a báječných věcí blýskotavých ... Byl ohromen slávou díla Vašeho, polil ho ruměncem, sejal ruce a jako dítě, které „se zapomnělo“, běžel k Vaší Marii-Matce a jal se cosi žvatlati. Po jejich prvním dojmu šel jsem i já se podívat ... Teprve z jisté vzdálenosti jsem se obrátil a otevřel oči...

Pak jsem rozbalil korouhev druhou, a zase jsem se nedíval – ač pan farář žadonil, že tentokrát překvapí mě...

A pak jsme obrazy zavěsili v pokoji, a seděli před nimi, ničeho nemluvíce, až do tmy...

Z dopisu Jakuba Demla Františku Bílkovi ze dne 27. prosince 1904:

„Dostali jsme ty práce od Vás právě ve chvíli, kdy jsme přišli od svěcení Vašich korouhví a lamp. Na Boží hod večer.

Kostel byl nabitý posluchači, když o třetí hodině vstoupil jsem na kazatelnu. Přes hodinu mluvil jsem o Vašich pracích, o Vašem životě a osudech. Pozornost byla napjatá, zájem veliký, řekl jsem, že je to Váš dar pro naši farnost, nezaplacitelný, chvíle ta že je slavná a nesmrtelná v dějinách naší farnosti, v dějinách umění – takového něco že nemají v žádném velkém sídelním, arcibiskupském městě! A mnoho jiného jsem mluvil – až do únavy. Nakonec vyběhl jsem shromážděné a v tu chvíli naše babická církev, z vděčnosti, jedněmi ústy modlila se za Vás Otčenáš ... Pan farář světil, políbil Vaši práci, pak já – a potom jsme zapěli Te Deum – Potmě vraceli jsme se domů, hvězdy se radovaly – kéž bychom teď vybrali dosti na Váš kříž! – Začneme sbírat brzo – Snad se přihlásí někdo na mou výzvu v Novém životě.“

Slavnostní svěcení Bílkova kříže se událo 29. října 1905, P. Josef Ševčík k němu pozval i básníka Otokara Březinu. Ten se však nemohl zúčastnit, což dokazuje i dopis zasláný Jakubu Demlovi:

„Od důstojného pána Ševčíka obdržel jsem pozvání k nedělnímu svěcení Bílkova kříže. Odpustte mi, že není mi možno se dostavit, budu duševně s Vámi a přeji Vám, aby slavnost Vaše byla krásná. Je to snad poprvé v naší zemi, že Bílkovo dílo vztyčeno jest na místě posvěceném, v zapadlé Vaší vesničce...“

Problém nastal při placení Františku Bílkovi. Od Jakuba Demla měl dostat ještě 290 korun. František Bílek o ně několikrát upomínal Josefa Ševčíka. Peníze však putovaly místo k Bílkovi k Josefu Florianovi do Staré Říše. Oba rozhádané přátelé se snažil udobřit Otokar Březina, jeho snažení vystihují slova ze 17. září 1906: „*Nebudete přece rukama, jimiž jste společně chtěli měřiti hlubiny života a smrti, zasazovat si rány?*“ Jeho snažení však bylo

marné. Trvalo více než deset let, než k sobě Bílek a Deml našli opět cestu. Oba však byli nuceni udělat ústupky vůči tomu druhému. František Bílek musel zapomenout na peníze a Deml na Bílkovy názory na křesťanství a církev.

S odstupem půlstoletí považoval Jakub Deml za hlavní důvod svého prvního rozchodu s Františkem Bílkem náboženství. Odtud tedy zřejmě pochází i gesto, které Jakub Deml Bílkovi přisoudil ve svých knihách z 30. let – gesto odpadlíka od víry a heretika:

„Bílek znal jenom TAJEMNÉ, ale nikoli TAJEMSTVÍ. Otokara Březinu nechme zatím stranou. Tam je toho víc a já chci sám sobě jen vyjasnit, proč konečně jsem odešel od Bílka s tak lehkým srdcem a přilnul jsem k Josefu Florianovi. Odešel jsem od TAJEMNÉHO k ZÁZRAČNÉMU, což není divu...“ píše Jakub Deml v Rukopisu vzpomínek na Josefa Floriana.

Korespondence mezi Jakubem Demlem a Františkem Bílkem končí v roce 1928, k rozchodu obou přátel dochází po smrti O. Březiny a definitivně pak po vydání knihy Demlových vzpomínek „Mé svědectví o Otokaru Březinovi“ (1931). František Bílek se ke stáru dočkal zasloužených poct a uznání.

Z dostupných zdrojů v březnu 2017 zpracovali
Katina Lisá a Jaroslav Martínek, Muzeum Vysočiny Třebíč

Obrázky korouhví jsou na 3. straně obálky.

Pohlednice Jakuba Demla a Františka Bílka

...Jedním z vedlejších plodů vzájemné spolupráce J. Demla a F. Bílka je i sada pohlednic s náměty Bílkových děl, které Jakub Deml vydal v Tasově. Nevím, kolik těchto pohlednic bylo vydáno celkem, ale i těch devět, které jsem získal, pěkně ilustrují Demlovu úlohu Bílkova „obchodního agenta“. Jsou to v první řadě pohlednice s námětem tzv. babické korouhve. ... Na třech mě známých pohlednicích je zachycen líc korouhve s portrétem Krista (vytištěný rudohnědě), rub korouhve s portrétem Pany Marie a nápisem Matko (tištěný modře) a detail této strany (rovněž modře tištěný).

V letech 1914-8 bydlel J. Deml u svého švagra J. Kryštofa v Jinošově, kde lze na místním hřbitově nalézt náhrobky, jež jsou Bílkovým dílem. Ty jsou námětem dalších čtyř Demlových pohlednic. Jedná se o jakési dvojice, vždy Bílkova přípravná kresba a pak fotografie hotového náhrobku, konkrétně náhrobku Jana Kryštofa s polopostavou světice (snad opět Panny Marie) a nápisem UTONULA JSEM V TVÉ JEDINOSTI, a náhrobku Matyldy Demlové s polopostavou Krista a nápisem CHVÁLÍM TEBE – OTČE – PANE NEBE ZEMĚ. Zbylé dvě pohlednice obsahují Bílkovy ilustrace k Demlově knížce *Slavík sv. Bonaventury* a ke knize Fr. Kopečka *Světla utonulá*.

Nevím, zda a kolik dalších pohlednic s náměty Bílkovými (či jinými) J. Deml vydal. Snad ještě více, neboť vydávání pohlednic mělo v Demlově rodině jistou tradici. Jsou totiž známy pohlednice Tasova vydané otcem J. Demla, rovněž Jakubem, který byl v Tasově obchodníkem, a bratrem Antonínem, místním poštmistrem. Nevím ani, kdy byly pohlednice vydány, snad počátkem 20. let 20. století (jediná mně známá poštou prošlá pohlednice je odeslána z Tasova 5. srpna 1924). V rámci tvorby obou umělců se sice jistě jedná jen o marginálii, ale pro sběratele pohlednic i obdivovatele Bílkova a Demlova díla zajímavou.

František Gregor, 2004

(Redakční poznámka: převzato z webu <http://www.filokartie.cz/pohlednice-jakuba-demla-a-frantiska-bilka-r-16-c-182>, článek krácen redakcí; jinošovské náhrobky byly zhotoveny v letech 1918 a 1919, takže odhad vydání pohlednic s jejich reprodukcemi okolo roku 1920 je správný.)

Dopis Františka Bílka babickému faráři Josefu Ševčíkovi

(dopis není datován, z kontextu vyplývá, že byl napsán počátkem září 1906)

Důstojný pane faráři,

jako k šlechtnému příznivci a příteli svému píši dnes k Vám otázku skromnou, a prosím, byste mi odpověděl: „Babický krucifix hřbitovní“. Bolavá rána to Vaše a hlavně i má, která ještě nepolevuje a bolí. Vy račte vědět, že za 1600 korun (100 korun pak mi ještě přidáno) zhotovil jsem 2 lucerny, 2 prapory a model hřbitovního krucifixu, jehož odlití vzal si vlb. pán P. Deml na starost a jehož odlití do-

sud nedoplatil. Železářny žádali (!) 782 Kor. (se zabalením asi 790 K) za odlití 500 K. P. páter Deml zaplatil a 290 K odepřel zaplatiti, protože věc rezaví. Nerezavěla věc vinou železářen, rezavěla tím, že jsem já řekl: na nátěr je času dost. A když rezavěla, koupil jsem barvu a hned v únoru k Vám do Babič ji poslal (vyplaceně), natření jejího dožadoval jsem se od zámečnicka, kostelníka Vašeho. Když přes půl roku (3/4 roku) P. Deml nedoplácel 290 K, žádali ho o zaplacení. Když odepřel platiti, psal doslovně: „Račte si představit, co znamená sebrati v malé a chudobné farnosti 1700 K toliko na hřbitovní kříž.“ Vědí to tedy všichni, jak v Komárově, tak přítel Březina, tak moji známí z dopisu P. Demla, že sebral 1700 K a zaplatil pouze 500 K, a ze 1200 K zbývajících že 290 K zaplatiti nechce.

—

Do Komarova jsem psal: žádejte ty peníze ode mne, a já sám mu o ně dopíši. Dopsal jsem, a místo slova odpovědi zbalil mé věci, které jsem musel hrnčíři dobře zaplatiti do 5ti beden a nevyplaceně mi je poslal (což mně učinil 13 korun výlohu). Protože mne již Komarovské železářny upomínají o oněch 290 K, chtěl jsem ještě slyšeti Vaše milé slovo o této bolavé ráně, o tom jak jsem byl vyštván k práci Martinkovské p. Demlem, jak jsem musel hrnčíři těžce platiti, jak jsem z celého neblahého přátelství p. Demla utržil ztráty a jak na cti své a dobrém jménu, tak i na penězích, a nyní jak z mého honoráře (za 2 lucerny, 2 obrazy a prápory a za model v životní velikosti krucifixu) 1700 Korun (1600 Kor. byl odkaz, 100 K přidal Jste Vy, důstojný pane) jak nyní musím z toho 290 K (bez mých všech výloh ostatních) železářnám platiti. Řekněte mi laskavě sám: kam povede mne ještě neblahé přátelství P. Demla? Jak bolestně otravuje můj život! Řekněte mi laskavě, kam se podělo 1700 Korun, které sebrány byly na odlití a z kterých je odepřeno doplatiti odlití krucifixu (Protože ze sbírek těch 1200 K musí zbývati?)

Promiňte laskavě slovu mému, důstojný pane můj, že jsem si postěžoval. Jsem před Vámi vždy stejný upřímný a oddaný, a čeho je mi žel, že k Vám přístupu nemám, který mne tak krásným přátelstvím oblažil.

Prosím o několik řádek.

S uctivým pozdravem k Vám

Fr. Bílek

(Redakční poznámka. Zdroj: soukromý archiv. Dopis přetiskujeme v doslovném přepisu, bez oprav pravopisných chyb.)

Xaver Dvořák a František Bílek

Na jiném místě tohoto čísla Zpráv přinášíme rozhovor s Eduardem Dvořákem, který první ze svých básnických sbírek věnoval Bílkovi a na motivy jeho děl také napsal jednotlivé básně. Jeho zájem o Bílka má rodové kořeny, je totiž prasnovcem kněze a básníka Xavera Františka Dvořáka (1858 – 1939), který se s Bílkem osobně znal a byl vůbec prvním, který si u něj objednal rozměrnou kamennou plastiku. Proto je vhodné si připomenout také život a dílo X. F. Dvořáka a jeho vztah k F. Bílkovi.

*Xaver Dvořák na nedatované fotografii.
Pravděpodobně v 90. letech 19. století. Foto: internet.*

Xaver Dvořák se narodil v Hostivaři (dnes součást Prahy), kde jeho rodina měla historický, dodnes stojící statek. Po studiích na pražské teologické fa-

kultě byl vysvěcen na kněze (1882) a několik let pracoval v duchovní správě. Od roku 1892 až do odchodu na odpočinek (1916) pak působil jako katecheta novoměstské Vyšší dívčí školy v Praze. V roce 1895 vešel, spolu se Sigismundem Bouškou a Karlem Dostálem Lutinovem, ve známost jako jeden ze tří hlavních zakladatelů **Katolické moderny** (KM), převážně kněžského literárně-uměleckého a později církevně-reformního hnutí, které usilovalo o pozvednutí úrovně české katolické literatury, její modernizaci a přiblížení k soudobým uměleckým proudům a v neposlední řadě o přátelský dialog s nekatolicky orientovanou společností. Dvořák se zpočátku k reformní větvi tohoto hnutí nezařadil, byť s ní v mnohém souhlasil. Do první řady boje za reformu vstoupil až po roce 1918 – výrazně, krátce a tragicky, jak tento vstup charakterizuje literární historik M. C. Putna¹.

Dvořák otevřel cestu literárně-uměleckému křídlu KM svou první básnickou sbírkou „Zlatou stezkou“ (1888), která znamenala průlom v tehdejší české katolické poezii, protože od dosavadního didakticko-apologetického „objektivního“ slohu přechází k popisu intimních duchovních prožitků, které nemusí být a nejsou vždy radostné a optimistické. Během života vydal celkem 18 sbírek básní, ve kterých zpracovával témata náboženská, duchovní, sociální, ke konci života i národnostní a politická. Byl aktivní též jako publicista a redaktor – redigoval mimo jiné časopisy „Katechetické listy“ (1894-6), orgán Katolické moderny „Nový život“ (první dvě čísla 1896) a katolickou literární revue „Týn“ (1917-9).

Na konci první světové války se po boku Jindřicha Šimona Baara aktivně zapojil do církevně-reformního hnutí českých kněží sdružených do Jednoty katolického duchovenstva a stál s ním v čele Jednoty – Baar byl zprvu předsedou a Dvořák místopředsedou. Toto hnutí požadovalo liturgii v národním jazyce, úpravy studia a výchovy kněží (přeměna seminářů ve vysoké školy), větší samostatnost národní církve na Vatikánu včetně volby biskupů klérem, zrušení potupného „patronátního práva“, podle kterého byl každý kněz ve věcech hmotných podřízen místnímu šlechtici či statkáři, zdobrovolnění celibátu ad.

Papež Benedikt XV. ani v roce 1919 nově jmenovaný pražský arcibiskup Fr. Kordač však neměli pro tyto snahy žádné pochopení a na dialog s Jednotou nejen nepřistoupili, ale Jednotu opakovaně zakázali a Dvořáka, jako posledního předsedu Jednoty, na konci roku 1922 exemplárně exkomunikovali z církve a tím tehdejší reformní snahy na desetiletí umrtvili. Řadu tehdejších témat pak po 40 letech znovu otevřel a některé i do praxe uvedl až 2. vatikánský koncil. Dvořák napsal proti svému odsouzení rozklad a po 4 měsících z něho byla exkomunikace sňata. Nadále působil spíše v ústraní, ale kvůli svým národnostním a protinacistickým názorům vyslovo-

---

¹ Martin C. Putna: Česká katolická literatura 1848-1918. Torst, Praha 1998.

vaných po vzniku protektorátu se dostal na seznam německých úřadů. Nebýt jeho smrti (14. 2. 1939), ke které nepochybně přispěla tehdejší politická a národnostní situace, byl by nepochybně vystaven perzekuci ze strany německých okupantů. Z obavy před německým postihem jeho příbuzní část Dvořákovy písemné pozůstalosti zničili, zbytek byl později věnován do Památníku národního písemnictví.

I když Bílek v některých svých dopisech nazývá Dvořáka „přítelem“ (*Velebný můj Pane a příteli*), nedá se říci, že by byli blízkými přáteli; už vzhledem k věkovému rozdílu – Dvořák byl o 14 let starší. Jejich vztah či styky lze do značné míry odvodit ze vzájemné korespondence, která se však dochovala jen jednostranně. Ve fondu „Xaver Dvořák“ v Literárním archivu Památníku národního písemnictví se nalézá korespondence F. Bílka z období let 1900-1916 adresovaná X. Dvořákovi v počtu 25 dopisů a jedné dopisnice. Dvořákovy dopisy Bílkovi známy nejsou. Dochovanou korespondenci bychom mohli označit za „obchodní“, protože jejím předmětem je poptávka či objednávka některých Bílkových děl a jejich realizace. Nicméně tón dopisů rozhodně není stroze obchodní, je z něj patrná velká vzájemná úcta.

Korespondence začíná v roce 1900, kdy Dvořák poptává a pak objednává u Bílka sochu na hrob matky (rodičů) v Hostivaři. I když Bílek se již v tu dobu stával známým umělcem (na čemž měla zásluhu především Katolická moderna a její časopis „Nový život“), Dvořákova objednávka byla vůbec jeho první zakázkou na hřbitovní plastiku a byla proto v Bílkově profesním životě důležitým milníkem. Bílek ukázal (a později věnoval či prodal) Dvořákovi svou kresbu na motiv „Obětování Panny Marie“ a navrhl podle ní vytvořit sochu, s čímž Dvořák souhlasil. Vzácnou Bílkovu kresbu tužkou uchovávalo v rodině několik generací Dvořáků a později ji věnovali Galerii hl. m. Prahy (lze se na ni podívat v online sbírkách na webu GHMP: <http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.K-3158/?rts=1>).

Přes tři metry vysokou sochu „Obětování Panny Marie“, za kterou Dvořák zaplatil 1000 zlatých, dokončil Bílek na podzim 1900 a na hostivařský hřbitov osadil koncem toho roku nebo nejpozději počátkem r. 1901. Bílek nákresem v jednom z dopisů navrhl i celkovou úpravu hrobu, kterou pak pravděpodobně provedl nějaký místní kameník a kovář (kovový plůtek). Jak jsem se již zmínil, jednalo se o první větší Bílkovu kamenickou práci a Bílek ještě nedokázal odhadnout, jak ji fyzicky zvládne. Proto si přizval pomocníky, jak vysvítá z jednoho jeho dopisu Dvořákovi: *„Začíná se socha provádět. By to šlo rychleji, a abych neutrpěl na svém zdraví ztrát, vzal jsem si na prosbu rodičů a přátel pomoc kameníka. Pracují tedy 3 kameníci na tom (ba i v neděli). Já pak pouze opravuji a dodělávám.“* I později si Bílek při podobných kamenických pracích nechal na místo dopravit blok kamene a nahrubo ho otesat, ale většinu vlastní sochařiny již prováděl sám.

Stejný motiv kresby použil Bílek o pár let později, když vyzdobil obálku Dvořákovy básnické sbírky „Kontemplace“ (1909). V témže roce došlo k realizaci další hřbitovní plastiky a to na hrobě V. B. Třebízského na Vyšehradě, kterou sice Dvořák osobně neobjednal, ale jako předseda komise o ní významně rozhodoval. Již o šest let dříve (1903) vyšlo v časopise „Nový život“ provolání, aby k 20. výročí úmrtí Třebízského (1904) byl na jeho hrobě postaven pomník. Provolání podepsali Dvořák, Bouška, Baar, Vaněk a Dostál-Lutinov a posledně jmenovaný, spolu s Jakubem Demlem, navrhli, aby práce byla zadána Bílkovi.

X. Dvořák u hrobu svých rodičů v Hostivaři, který zdobí Bílkova plastika Obětování Panny Marie. Foto: GHMP.

Bílek nejprve, na přelomu let 1903-4, navrhl „megapomník“ celých českých dějin (mohylu o rozměrech 16x8 m s 30 figurami za 40 tisíc zlatých), který byl

z pochopitelných – cenových, prostorových i ideových – důvodů odmítnut. Po dvou letech (1. 12. 1905) posílá Bílek Dvořákovi, jako předsedovi Komitétu pro postavení pomníku, nový, mnohem střídmější návrh o třech variantách: některou z plastik „Modlitba za vlast“, „Modlitba Bolestné P. Marie“ či „Bolest sv. Jana Evangelisty“. Vybrán byl poslední návrh, ale socha, nazývaná též „Žal“, byla zhotovena až po čtyřech letech. Její odhalení vyvolalo ostré polemiky v tisku, ale to je již jiná kapitola. Zajímavé historii této sochy se můžeme věnovat jindy v samostatném článku.

Touto vyšehradskou plastikou se zabývá šest Bílkových dopisů (1905, 1909). Poslední dva dopisy (1916) se týkají ilustrace či ilustrací, které Dvořák u Bílka poptával pro chystanou (svou?) knihu nebo možná pro revue „Týn“, kterou tehdy redigoval. Bílek již podle dopisu zhotovil sedm ilustrací (špalíčků), ale kvůli vysoké ceně ze zakázky nakonec zřejmě sešlo. Dopis datovaný 19. 5. 1916 je zajímavý tím, že v něm Bílek uvádí, kolik potřebuje denně vydělat, aby uživil sebe a svou rodinu: „*Musím k udržení své dílny vydělati denně 40 korun.*“

I když se jméno Xavera Dvořáka v literatuře o Bílkovi objevuje jen velmi zřídka a okrajově, jako čelný představitel Katolické moderny, která Bílka pro český umělecký svět de facto objevila, i svou osobní objednávkou rozměrné hřbitovní plastiky, první pro Bílka vůbec, sehrál v jeho životě a kariéře důležitou roli, která zůstává skryta a nedoceněna.

František Kožíšek

Lékař a básník mimo domov (rozhovor s Eduardem Dvořákem)

Nebýt internetu, pravděpodobně bychom se s MUDr. Eduardem Dvořákem nikdy nepoznali a nesešli. Před pár lety jsme něco hledali na internetu k F. Bílkovi a „náhodou“ narazili na informaci, že v roce 1972 vyšla v Texasu v češtině básnická sbírka „Píseň o Věčném Domovu“ nesoucí podtitul „Pocta sochaři Františku Bílkovi“, a to vlastním nákladem autora Eduarda Dvořáka. To nás zaujalo, a proto jsme se v pražské knihovně samizdatové a exilové literatury Libri prohibiti dotázali, zda ji nemají ve svých fondech. Kupodivu ji ve fondu měli, resp. měli ji mezi nedávnými, ještě zcela nezpracovanými přírůstky a momentálně ji nemohli fyzicky nalézt. Jako kompenzaci nám nabídli kontakt na autora, který prý žije (už zase) v Čechách. Tak jsme ho oslovili a on,

potěšen, nám nejen věnoval jeden exemplář této vzácné bílkovské bibliofilie, ale stal se i členem Společnosti F. Bílka. Sbíрка „Píseň o Věčném Domovu“ obsahuje 14 básní inspirovaných motivy vybraných Bílkových sochařských děl. Některé z básní zazněly i během přednášky o X. Dvořákovi a F. Vaňkovi v Bílkově vile v Praze 10. 5. 2017.

S Eduardem Dvořákem hovořili v Žirovnici 14. března 2017 Yveta a František Kožíškovi.

Jste příbuzný Xavera Dvořáka (1858-1939), katolického kněze a básníka (o něm a jeho vztahu k Bílkovi píšeme v samostatném článku v tomto čísle Zpráv). Můžete, prosím, nastínit tu příbuzenskou linii?

Ta linie vede do Hostivaře, odkud z historického, dodnes stojícího statku pocházela jedna z větví našeho rodu. Tam se Xaver Dvořák také narodil a jedna z jeho sester byla Vilemína Dvořáková, moje babička, takže on byl můj prastrýc.

Vy pocházíte také z Prahy?

Ano, narodil jsem se v roce 1943 na Vyšehradě, ale pak jsme žili na Žižkově, takže já jsem Žižkovák.

Čím byli vaši rodiče a kolik jste měl sourozenců?

Otec byl také katolický kněz, ale pak si vzal moji maminku a kněžskou službu musel opustit. Působil v Zemské školní radě, později vystudoval práva a dělal právníka. Jinak já jsem jedináček. Možná proto mám šest dětí (*smích*).

Neměl váš otec, jako bývalý kněz, v 50. letech nějaké profesní problémy?

Ani neměl, možná byli komunisti rádi, že je právník a ne kněz. Ale jeho bratr, můj strýc, byl lesníkem a pomáhal lidem utíkat přes hranice. Pak ho ale někdo udal, StB mu vyhrožovala a on se zastřelil.

Zmínil jste se, že vaši rodinu navštěvoval kněz Jan Lebeda, mj. zpovědník J. B. Foerster a pozdější pražský biskup...

Ano, zajímal se o Xavera Dvořáka. Ještě před tím, než rodiče dali zbývající korespondenci po prastrýci do Památníku národního písemnictví, tak mu ji dali k prostudování. Napsal a v katolickém tisku pak o něm publikoval článek (KN 9. 2. 1975).

Jak bylo ve vaší rodině jméno Xavera Dvořáka zdůrazňováno a jeho dílo známo? Měl tento příbuzenský vztah nějaký vliv na to, že jste již jako mladý začal psát básně, nebo to bylo zcela nezávislé rozhodnutí?

Ne, to nemělo s prastrýcem žádnou přímou souvislost. Ale jeho osoba i dílo se samozřejmě v naší rodině těšily velké úctě.

Víme, že jste absolvoval Lékařskou fakultu hygienickou UK na Vinohradech (1966). Co jste dělal po skončení školy?

Po roční vojenské službě jsem působil v Ústavu experimentální biologie a genetiky, ale jenom do invaze sovětských vojsk v srpnu 1968. Nebýt té události, tak bych tam určitě zůstal, ale rozhodl jsem se emigrovat, což jsem udělal v podstatě ihned – 31. srpna jsem vzal kufr a odjel vlakem do Vídně.

Tam jste měl nějaké kontakty?

Vůbec ne, v cizině jsem nikoho neznal. Vyšel jsem před nádraží a nevěděl, co dělat. Ale chodilo tam mnoho Čechů, tak jsem se jich zeptal a oni mě nasměrovali do záchytného centra.

Jak to přijali vaši rodiče, určitě to pro ně nebylo lehké, když jste byl jedináček. A věděli to vůbec, že chcete emigrovat?

Věděli o tom a maminka dokonce chtěla, abych šel z okupované země pryč; ale to víte, lehké to pro ně nebylo.

A viděl jste je ještě někdy?

Ano, viděl, tatínek byl za mnou v USA jednou a maminka několikrát.

A kam vedla vaše cesta dál z Rakouska?

Zůstal jsem tam asi měsíc a pak odešel do Švýcarska do Bernu, kde, jak jsem slyšel, se starali o české lékaře. Začal jsem pracovat v jedné farmaceutické firmě, ale stále jsem toužil jít dělat lékařský výzkum do Francie. Tam jsem dostal místo v Ústavu radia (l'Institut du Radium), což je součást Pasteurova ústavu, a 15 měsíců zkoumal Rous sarcoma virus. Mohl jsem tam pokračovat, ale táhlo mě to do Ameriky. A tak, když jsem si udělal zkoušku nutnou pro vykonávání lékařské činnosti v USA, odjel jsem z Francie. Krátce jsem v USA také pracoval ve výzkumu, ale nebyl jsem v onom místě spokojen, a tak jsem přešel na klinické lékařství. Specializoval jsem se v radiologii (do r. 1977 výuky diagnostiky a terapie mohly být kombinované), ale po specializaci jsem se výhradně věnoval radiační onkologii. Svou specializaci a první práci ve svém oboru jsem získal a prováděl na Texaské státní univerzitě v Galvestonu (The University of Texas

Medical Branch at Galveston). Radioterapie tam byla špičkově vybavena. A to díky tomu, že se tam léčil známý baseballista Babe Ruth (*považovaný za nejlepšího hráče baseballu všech dob - pozn. red.*), který daroval finanční prostředky na strojové vybavení v rozsahu léčebných modalit, které snad žádné jiné oddělení v USA v první polovině 70. let nemělo (např. kobaltový přístroj, lineární urychlovač a Braun-Boveri betatron).

Kde je Galveston?

Galveston je město na ostrově, asi 50 km jižně od Houstonu, historické město. Skoro vše, co bylo v Texasu první, bylo v Galvestonu – první noviny, první diecéze apod. Galveston byl jeden ze tří hlavních přístavů pro emigranty z Evropy, další byly New York a New Orleans. Bylo tam mnoho tzv. staročechů, s těmi jsme se také stýkali. Když později za mnou přijela moje maminka, tak jsme si povídali s jednou hodně starou paní, která přijela do Ameriky ve svých osmi letech. V Čechách byly tehdy o Americe úplně pohádkové představy, říkalo se, že je tam ráj, ploty z klobás... A ona když do Galvestonu jako dítě přijela, tak skutečně čekala, že to tam všechno uvidí, a marně to vyhlížela. Když jste s těmito lidmi hovořili, měli jste pocit, že jste se vrátili do doby obrozenecké, do 19. století. V Texasu bylo Čechů hodně, celé vesnice, kde měli i české školy, takže někteří lidé, se kterými jsme se tam počátkem 70. let setkali a kteří již žili v USA desítky let, neuměli anglicky nebo jen málo, protože vyrostli a žili v české komunitě. Navštívil jsem tam spoustu českých vesnic, Frenštát, Praha, Dubina ad. Když jsem zašel do kostela, všechno tam bylo česky. Naším biskupem byl pan Mořkovský, zlatý člověk. Přestože byl už třetí generace narozená v USA, mluvil naprosto perfektně česky, i když s takovým obrozeneckým nádechem.

Takže jste udržoval s krajany stále kontakty?

Ano. Vzpomínám si nyní na jednu českou vesničku severně od Houstonu, kde žil český pan farář, již na penzi. Byl to starý bělovlasý pán, který vypadal jako z pohádky. Dostal se do Texasu ještě za Rakouska-Uherska a vyslala ho tam pražská diecéze, protože krajané žádali pražské arcibiskupství o českého kněze. Žil na faře se současným knězem, českým emigrantem, který tam zároveň hospodařil, jezdil s traktorem. A ten, spolu s rychtářem té vesnice, za mnou přišel, jestli bych jim v té vesnici nedělal rodinného lékaře. Bylo to těžké rozhodování, ale nakonec jsem zůstal u radiologie.

Jak dlouho jste byl v Galvestonu?

Osm let. Pak jsem pracoval v Kansasu. Víte, v USA se lidé často stěhují. Šéf kliniky a administrátor nemocnice (ředitel) tam má velkou, skoro absolutní moc a záleží na tom, zda s ním souzníte, nebo ne. My jsme se stěhovali

celkem osmkrát. Nejdéle jsem byl na jednom místě 11 a půl roku v Chicagu (The University of Illinois) – tam to bylo prima, protože vedoucí oddělení byl taky Čech, dr. Vlastimil Čapek, pracovně původem z Chebu, taky emigrant osmašedesátník. Chicago je ale známo svou agresivní kompetitivní politikou, která rozhodla, že dr. Čapek ztratil svou pozici šéfa, a i já odešel na jiné místo.

Jaké bylo poslední místo, odkud jste se vracel do Čech?

Kentucky, na univerzitě, tam jsem se cítil moc dobře. Měl jsem totiž pocit, že je tam moje práce opravdu oceňována. Ale po návratu do vlasti v létě 2010 jsem ještě dva roky pracoval v nemocnici v Jihlavě.

Jak fungovaly v Americe krajské organizace a spolky? Byl jste členem nějaké?

Ano, když jsem byl v Chicagu, tak jsem byl činný v SVU (Společnost pro vědy a umění); ta má ostatně dnes i tady v Praze pobočku. Občas zajdeme na koncert, který pořádají, třeba na prof. Kvapila, pianistu.

Eduard Dvořák na snímku z června 2017. Foto: Žofie Dvořáková.

A jak fungovala v USA česká exilová katolická církev? Musel jste se znát s biskupem Mořkovským, když napsal úvodní slovo do Vaší první sbírky.

To bylo v Texasu, kde ještě z obrozenecké doby fungovala česká „Katolická jednota státu Texas“, ale když jsem byl na její schůzi, tak už tam česky mluvil jen biskup Mořkovský. V Chicagu jsme měli pátera Vojtěcha, který tam byl poslán Vatikánem jako misionář k české komunitě v Chicagu. Nyní je tam páter Dušan Hladík, na předměstí. Tam, kde byla dříve silná česká komunita, jsou dnes skoro sami Mexičani. Někteří lidé se z Chicaga odstěhovali do Texasu, aby byli blíže české komunitě, kde byla větší pospolitost. V Chicagu bylo cítit mezi krajany určité rozdělení, podle toho, o kterou vlnu emigrace se jednalo, vzájemně se ani moc nestýkali.

Když jste v USA strávil přes 40 let, více než polovinu svého života, co Vás vedlo k tomu vrátit se zpátky do vlasti? A bylo to těžké se vrátit?

Já jsem se vždycky chtěl vrátit. *(Do hovoru se vložila paní Dvořáková: „Já si myslím, že lidé, kteří jsou idealisté, by neměli z vlasti odcházet. Protože když nemáte někde v cizině své zázemí, nejste tam nikdy úplně šťastní. A Eda je vlastenec a on by tam nebyl nikdy úplně šťasten.“)*

Snad jediné místo, kde bych mohl v Americe žít a cítit se jako doma – i když jiným způsobem – je Nové Mexiko, to je úplně jiné. Jak lidé a jejich vztahy, tak atmosféra a příroda. My jsme tam nějakou dobu žili v městě Alamogordo, asi 90 mil od mexických hranic. Tam asi polovinu obyvatel tvoří původní Mexičani a Indiáni z kmene Apačů, severněji z kmene Navajo. Tito lidé jsou velmi přátelští, otevřeného srdce. A pokud se týče té atmosféry, vzpomínám si na jiného česko-amerického básníka, Josefa Martínka, který psal verše česky i anglicky a byl i v USA uznáván. Narodil se koncem 19. století a jako velmi mladý přišel do Ameriky. Byl aktivní v krajanském hnutí a během pobytu Masaryka v USA mu pomáhal; později s ním jel dokonce až na Sibiř za legionáři. Na důchod se odstěhoval do Arizony, která s Novým Mexikem sousedí, a tam žil až do smrti. Říkal, že na té polopoušti je člověk nejbližší k Věčnosti. Píše o tom krásně v jedné své knížce „Songs of the Desert“ (Písně z pouště). Je tam úžasná příroda, můžete jen sedět a celý den se dívat na hory a rostliny a jste jako u vytržení.

Proč jste po návratu do vlasti zakotvili právě v Žirovnici? Máte k tomu místu nějaký rodový vztah?

Ne, nemáme. Sháněli jsme ke koupi vhodný rodinný domek, kdekoli, a tento byl ve slušném stavu a za solidní cenu. Už jsme zde šest a půl roku.

Přejděme k vaší básnické tvorbě. Začal jste psát verše už jako student?

Už jako žák na obecní škole.

A psal jste vždy jen verše, nebo také povídky či jinou prózu?

Jen verše – i když s jednou malou výjimkou: v Americe jsem napsal knížku pro děti „Bobek the Cat with a Pompon Tail“ (Bobek, kočka s ocasem jak bambule), která vyšla v roce 2010. Ale zpět k veršům. V roce 1967 jsem měl již připravenou sbírku básní, kterou jsem toužil vydat. Obrátil jsem se na kulturního redaktora Lidové demokracie, který si sbírku přečetl a řekl, že by to mohli vydat. Ale šlo to pomalu a pak se mi ozval, když už jsem byl v Paříži, takže z toho nic nebylo, knížku emigranta už vydat nešlo. Tak jsem ji vydal až pak v Texasu (sbírka „Ocún“, 1973), v Hallettsville u pana Malce, který vydal o rok dříve i tu mou poctu Bílkovi. Pan Malec přišel do USA asi v 11 letech a později vydával české noviny ve třech městečkách v Texasu. V době, kdy jsem se s ním setkal, ale už vydával noviny v angličtině.

Když jsem do Hallettsville přijel počátkem 70. let poprvé, většina obchodů měla ještě české vývěsní štíty nebo na nich byla česká jména; a když jsem přišel na radnici a úřednice jsem se anglicky zeptal (se svým těžkým přízvukem), kde bydlí pan Malec, tak se mě rovnou (česky) zeptala, zda nemluví česky. Když jsem tam přijel po 30 letech, bylo už město úplně jiné, nikde na obchodě ani jeden český nápis.

A pan Malec vaše básnické sbírky vydal vlastním nákladem, nebo jen vysázel a vytiskl?

Jen je vyrobil, protože měl tiskárnu, já jsem si to musel zaplatit.

A kdo ty knihy distribuoval?

Já sám mezi své známé.

Své další sbírky jste později vydával v Mnichově, ve známém exilovém nakladatelství D. Strože „Poezie mimo Domov“, jak jste k němu našel cestu?

Už ani přesně nevím, někdo mi dal na něj kontakt.

A vy jste jim napsal, poslal na ukázkou své verše a oni je posoudili a souhlasili, že je vydají?

Ano, ale také s mým finančním přispěním.

Kolik jste celkem vydal básnických sbírek?

Jedenáct samostatných. Dvě u Malec Publishing Co. v Texasu: Píseň o Věčném Domovu (1972) a Ocún (1973). Pět v mnichovské Poezii mimo Domov: Moře v odlivu topánku (1980), Na přídi ostrova (1982), Když procházel jsem zahradou (1985), Vysoké léto (1988) a Horská louka (1994). A poslední čtyři mi vydala už tady v Čechách dr. Martinková (Nakladatelství Alfa-Omega, Dobřejovice): Tatínku, kdo je jaro? (2011), Útěk do návratna (2012), Na břehu bezčasí (2013) a Letopisné zlomky (2015).

Vraťme se ještě k Bílkovi. Jak vás napadlo vzít ho za námět své první sbírky básní vytvořené v cizině?

Já byl před emigrací v jeho vile na Hradčanech a to mě velmi zaujalo, koupil jsem si také tehdy vydaný katalog vystavených Bílkových děl, který jsem si pak vzal s sebou do ciziny. Víte, ta situace byla tehdy taková neutěšená, nebylo jasné, jak se budou věci dále vyvíjet, co bude s vámi dál, nebyl jsem nijak moc šťasten. Ještě chci poznamenat, že já jsem vlastně nejprve odešel do ciziny legálně – jako že jedu na dovolenou; měl jsem povolení vojenské správy i všechny ostatní formality vyřízené. A ještě jsem se snažil ze Švýcarska si pobyt legálně prodloužit, ale mělo to jepičí trvání. Úřady pak prohlásily, že kdo se nevrátí do konce roku 1968 do Československa, bude považován za uprchlého.

Takže ta doba byla pro mě dost těžká emocionálně i duševně, což se v té sbírce zrcadlí. Ten Bílkův katalog resp. díla a citáty v něm byly pro mě v tu chvíli vhodnou inspirací.

Znal jste Bílka ještě dříve, než jste zavítal do jeho pražské vily? Hovořilo se o něm u vás doma?

Jistě, že jsem o Bílkovi již věděl. Jednak jsme chodili na náš hrob na hostivařský hřbitov, kde je na sousedním hrobě prastrýce a jeho rodičů Bílkova socha Panny Marie, jednak nám doma v ložnici visela Bílkova kresba „Obětování Panny Marie“, která byla skicou či předlohou pro tu sochu. Otec ji později věnoval do Galerie hl. m. Prahy.

V Chicagu byla zajímavá „instituce“, obchod pana Pacnera na Čermákově třídě. Byl to částečně i antikvariát, kde bylo možné sehnat staré, poměrně vzácné české knihy, které si s sebou přivezli nebo nechali z Čech poslat staří emigranti. A když jejich potomci o ty knihy už neměli zájem, nabídli je do tohoto obchodu. Ale on tam měl na prodej i moderní české výrobky (sklo, panenky...) a byl také autorizovaným spolupracovníkem Tuzexu, takže jsem skrze něj a Tuzex mohl poslat domů rodičům chladničku. Vždycky když jsem tam přišel, tak jsem se probíral těmi starými knihami a jednou jsem tam koupil i něco od Bílka – eseje Otokara Březiny s Bílkovými ilustracemi.

Vaše básnické sbírky asi vycházely v omezených nákladech. Je možné je vůbec někde sehnat?

Některé mé básně si lze přečíst na webových stránkách <http://www.romanyzdarma.cz>.

Děkujeme za rozhovor a přejeme inspiraci pro další krásné verše.

Eduard Dvořák: ZEMĚ MATIČKA

(„Jako zosobněný život (zdraví) vydala nás Země Matička a jako smrt se k ní vracíme.“ F. Bílek)

Jsem neklidný a nemám stání
kováři času na počkání
nedám své mládí okovat
Jsem jako koně po rychlosti
zlačnělý z nudné usedlosti,
však po rozběhu krátký let;
na špalky dlouhých zastavení
kladou můj pohyb k popravení
udidla která škrťí dech
a žluklý olej farizeů

přidává vláčnost plnou jedu
pro dlouhé smyky na cestě

Tím křivka moje byla dána
do klády a tak potrestána
za protivení úsečce

Mám život v těchto zastaveních,
v nich pro hrdinu místo není
jen hanba bývá věrný host.
Jsem jako plucha pohozená,
pro níž se svezla na kolena
a rozvazuje náruč svou.
Žena ač sklizeň už má z polí
úrodu ve mně láskou kojí
a klásek ve mně nalézá

V modlitbě díky tiše stála
pak klouby zemi zamykala
a pečtila mozoly
jakoby pleť svou převlékala
a rukavičku dlaně stlala
pod tvář české krajiny

Cikánko světa v sukních nocí,
zda umíš také vrtět v bocích
strdí jak česká krajina?
Když neoplýváš sladkým medem,
pročpak je člověk tebou sveden
a svoje štěstí popírá?

Bez tebe vyčtu z její dlaně
z úvozů hor i každé stráně
Linea vitae aeterna

(Ze sbírky „Píseň o Věčném Domovu“, 1972)

Reprodukce Bílkovy plastiky „Země Matička“ je na následující straně.

*Bílek František: Země Matička. Plastika, sušená hlína, 1922. GHMP
inv. č. P - 488/30. Foto: GHMP.*

Jesličky Františka Bílka

(Kožíšek, František. Jesličky Františka Bílka, MALVERN, 2016, 56 s.)

Autorem drobné brožury, kterou vydala Společnost Františka Bílka (SFB) ve spolupráci s Maticí Křemešnickou v nakladatelství Malvern, je člen SFB František Kožíšek, jenž se dlouhodobě zabývá osobností známého českého sochaře Františka Bílka. Publikace komplexně shrnuje známá i méně známá fakta nejenom o dřevěném řezaném betlému, jehož autorství je částečně připisováno Františku Bílkovi, ale také o jeho ztraceném hliněném modelu a o jeho sádrových kopiích. Popisovány jsou okolnosti vzniku všech tří betlémů, jejich vzájemné vztahy a osudy.

Chrámový dřevěný betlém vytvořený pro děkanský kostel v Pelhřimově v letech 1900 – 1901 tvůrčím triem - František Bílek, jeho mladší bratr Antonín a malíř Viktor Foerster, nebyl dosud s výjimkou příspěvku „Chrámové jesličky na jihu Čech a „Bílkův“ betlém“ Alexandry Zvonařové v Jindřichohradeckém vlastivědném sborníku z roku 1997 v literatuře komplexně publikován. Publikace Františka Kožíška tento nedostatek napravuje a popisuje podrobně osud nejenom dřevěného chrámového betlému, ale i jeho předchůdce a následovníků. I když byla betlémská tvorba Bílka mezi jeho monumentální tvorbou takřka zanedbatelná, patří k zajímavé kapitole jeho tvůrčího života.

Předchůdcem dřevěného chrámového betlému byly hliněné modely betlémských figur, které si Bílkova rodina ponechala a využívala je ve vánočním období jako jesličky. Podle nich nechal v roce 1967 zhotovit farář Bohuslav Václav Lohniský, rodinný přítel Bílků, několik sádrových odlitků, které vystavil v kostele sv. Jana Křtitele Na prádle v Praze. Pro velký zájem o figurky bylo zhotoveno ještě několik, možná desítek, sádrových kopií, které Lohniský rozdával známým. Originál Bílkových hliněných figurek je dnes nezvěstný. Jejich poslední dokumentace byla provedena v polovině v osmdesátých let v chýnovském ateliéru a od té doby se již neobjevily. S největší pravděpodobností byly odcizeny koncem osmdesátých nebo počátkem let devadesátých.

Samozřejmě největší pozornost věnuje autor nejznámějším „Bílkovým“ jesličkám – betlému z děkanského kostela v Pelhřimově, jehož byl Bílek duchovním vůdcem. Podnět k vytvoření betlému dal Bílkovi jeho přítel, pelhřimovský kněz František Bernard Vaněk. Na základě Bílkova návrhu a pod jeho odborným dohledem vznikly nejdříve modely figur a pak i samotný betlém, pro který figurky vyřezal nejmladší Bílkův bratr Antonín. Pozadí pak namaloval Viktor Foerster. Betlém je v současné době zrestaurován a je trvale umístěn a veřejnosti zpřístupněn v levé lodi děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Pelhřimově.

V závěru publikace se autor zmiňuje i o návrhu originálního symbolického betlému bez lidských a zvířecích figur, který po třiceti letech od prvního bet-

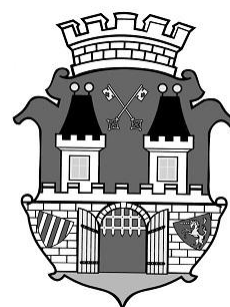
lému vytvořil František Bílek pro Církev československou (husitskou). Odborný, ale zároveň čtivý text doplňuje bohatá obrazová příloha i erudovaný poznámkový aparát. Tato práce patří k dosud nejucelenějšímu dílu pojednávajícímu o Bílkově betlémské tvorbě.

Alexandra Zvonařová, Muzeum Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec

Kožíšek František: Jesličky Františka Bílka. Vydala Společnost F. Bílka v nakladatelství Malvern, Praha 2016. ISBN 978-80-7530-061-4.

K dostání v Bílkově vile v Praze, v chrámu sv. Bartoloměje v Pelhřimově, na akcích Společnosti F. Bílka nebo v e-shopu www.malvern.cz.

Děkujeme společnosti ENVI-PUR, s.r.o. a městu Chýnov za podporu vydání této knihy.

Další svědectví z Bílkova chýnovského ateliéru z 80. let

V reakci na rozhovor s fotografem Járou Novotným, který jsme přinesli v minulém čísle Zpráv SFB, se nám ozvala členka naší společnosti Jana Zedková, která také v ateliéru tehdy fotila.

Její maminka, rovněž ctitelka Bílkova díla, se znala s manžely Hrstkovými, kteří se tehdy o chýnovský ateliér starali. V roce 1986 s nimi domluvila, že její dcera přijede do ateliéru a bude tam moci fotit. Vypravila se tam tehdy se svou kamarádkou a bylo domluveno, že přespí u Hrstků, ale odpoledne, když v ateliéru fotila interiéry i jednotlivá díla, přišel pan Hrstka s tím, že jim nečekaně přijeli jiní hosté a proto obě slečny budou muset přespát v ateliéru („chaloupce“), přestože tam byla odpojena elektřina i voda. Jana Zedková s kamarádkou tehdy spala v Zeyerově pokoji a během necelých dvou dnů nafotila přes stovku fotografií, které nyní poskytla redakci Zpráv. Budeme z nich postupně vybírat nejzajímavější snímky.

Paní Zedková nám ještě objasnila jednu nejasnou věc. V roce 2003 jsme ve Zprávách SFB č. 18 na str. 9 otiskli úryvek z dopisu Bílkova syna Františka z Uruguaje z r. 1973, ale nebylo uvedeno, komu byl dopis, ve kterém F. Bílek ml. vzpomíná na Chýnov, původně adresován (jeho sestra již tehdy nežila). Redakce to totiž tehdy nevěděla, protože dopis dostala jen v opise. Nyní jsme se dozvěděli, že dopis byl adresován právě manželům Hrstkovým.

redakce

Pohled do Bílkova chýnovského ateliéru v roce 1986. Foto: Jana Zedková.

Drobné zprávy

S lítostí oznamujeme, že **15. června 2017 zemřel ve věku 91 let akademický sochař Olbram Zoubek**, člen Společnosti F. Bílka. Rodina, přátelé i veřejnost se s ním rozloučili 23. června ve Velké obřadní síni strašnického krematoria v Praze. Vzhledem k tomu, že k této smutné události došlo těsně před redakční uzávěrkou tohoto čísla, vrátíme se k ní více v příštím čísle Zpráv.

Výtvarník Pavel Hlavatý, člen SFB, vystavuje během léta výběr ze své grafické a malířské tvorby. Výstava „AMARCORD - VZPOMÍNÁM“ se koná od 1. 7. do 31. 8. 2017 v krásně rekonstruovaném barokním špýcharu (Váchův špejchar) v Drážkově č. 10 nedaleko Kamýku nad Vltavou (okres Příbram). Otevřeno v pátek, sobotu a neděli od 12.00 do 17.00 hod, ale individuální termín návštěvy nebo exkurze pro větší skupinu osob lze dohodnout po telefonické dohodě kdykoliv (318 862 366, 606 643 760).

V minulém čísle Zpráv SFB (č. 37) jsme na str. 18-23 otiskli **článek „MUDr. Jan Fiala, přítel rodiny Bílkovy a Hany Benešové“**. Bohužel jsme se dopustili chyby v popisku k jedné z fotografií (na str. 19). **Správný text popisku** má být: *Rodina Fialova na návštěvě u paní Benešové v roce 1960. Zleva: MUDr. Jan Fiala (v černém obleku) a před ním syn Eduard, H. Benešová, před ní Hana Vlčková (malé děvče), úplně vpravo - paní Alena Vlčková, její maminka, manželka synovce paní Benešové.* Za chybu se omlouváme a děkujeme Janu Fialovi, synovi MUDr. Fialy, za upozornění.

Zástupce Společnosti F. Bílka předal dne 10. května 2017 Galerii hl. m. Prahy dopisy Bertý Bílkové Janu Fialovi, aby tak byla kompletována jejich vzájemná korespondence na jednom místě, v archivu Centra Františka Bílka GHMP.

Dne 10. května 2017 se v Bílkově vile v Praze konala oficiálně **první přednáška ze společného cyklu SFB a GHMP „Přátelé Františka Bílka“** věnovaného okruhu přátel sochaře Františka Bílka. Plánovaný dlouhodobý cyklus by měl postupně představovat známé i méně známé osobnosti, se kterými F. Bílek udržoval přátelské kontakty. První přednáška (F. Kožíška) byla **věnována dvěma katolickým kněžím a literátům, Xaveru Dvořákovvi a Františku Vaňkovi**. Jako host vystoupil básník MUDr. Eduard Dvořák. Další přednáška z cyklu je plánována na září 2017. Martin Jindra by měl

hovořit o Bílkových přátelích z okruhu Církve československé – Karlu Farském a Bohuslavu Lohniském. Přesný datum a čas budou oznámeny na webových stránkách SFB.

Pokud vlastníte nedávno vydanou **publikaci „Jesličky Františka Bílka“**, můžete si doplnit jednu neúplnou citaci z literatury. Citace „Kudláček, Jan: přednáška v Bílkově vile (2005?)“ má správně znít: Kudláček, Jan: Vzpomínky pamětníka rodiny Františka Bílka. Přednáška v Bílkově vile, 26. 9. 2007.

A pokud vlastníte **knihu Viléma Nečase „Bílek. Svědectví o bratru Františkovi“**, můžete si doplnit dvě položky ve jmenném rejstříku na str. 298 a 302:

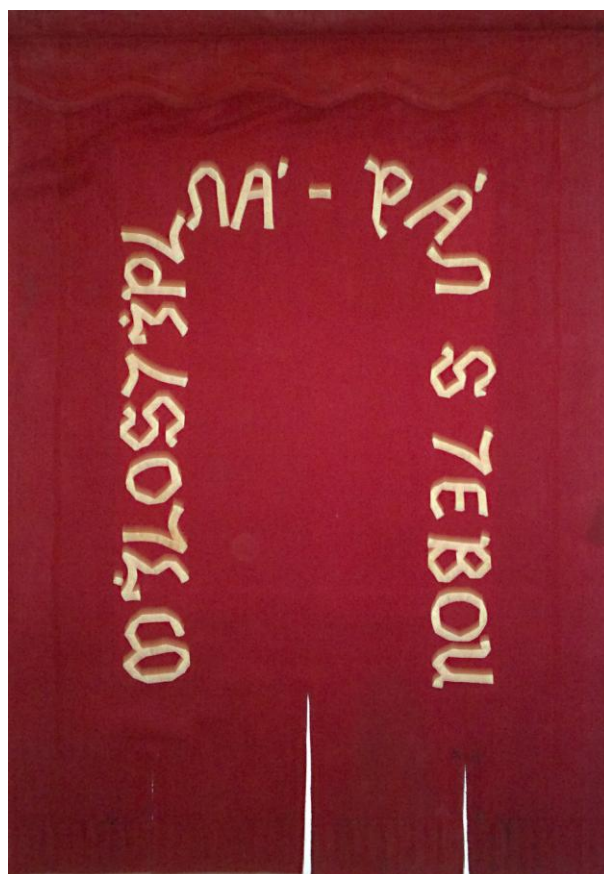
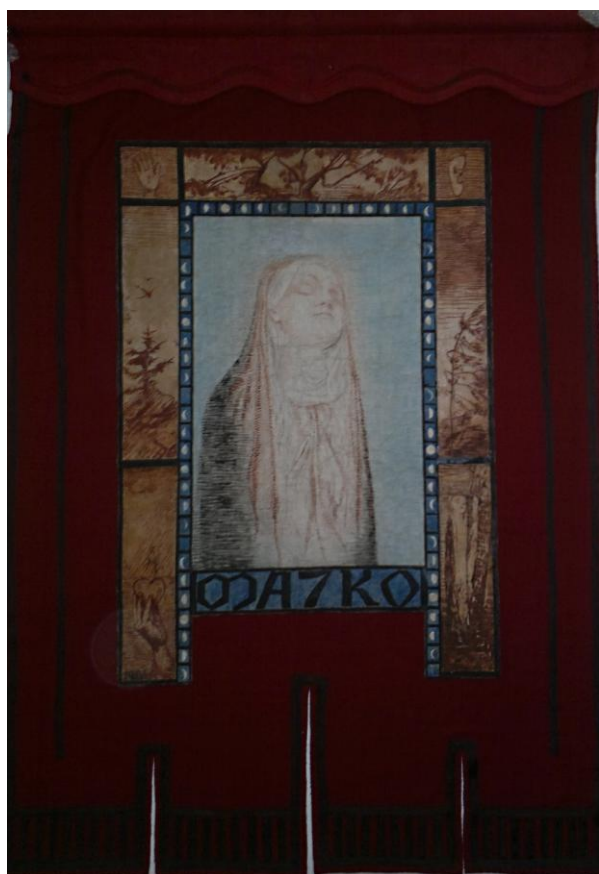
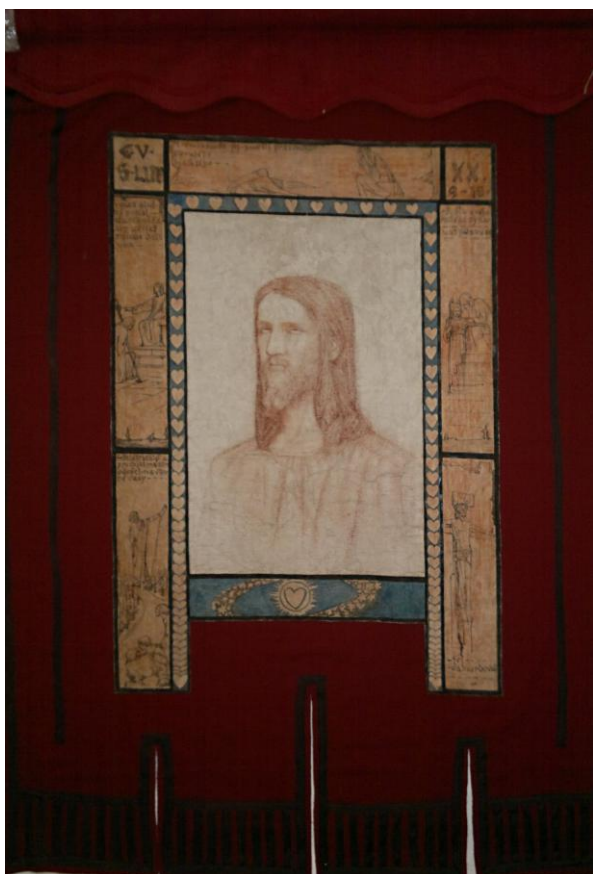
Hulán, Antonín (26.2.1856 – 7.6.1934), stavitel Bílkovy vily v Praze, majitel pražské stavební firmy. 167.

Neuretterová, Marie Pavla (1861-1915), rozená Ritterová, později podruhé provdaná Vondráčková. 96, 107.

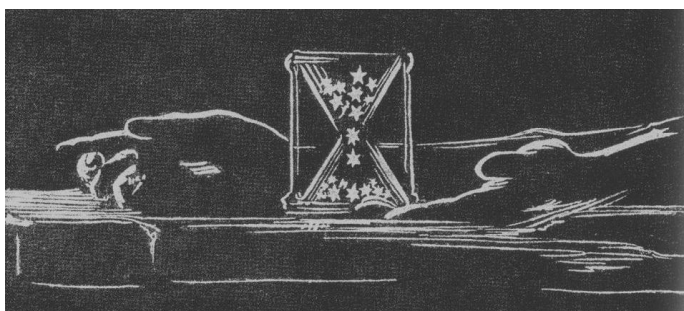
Putovní výstava „Josef Bohuslav Foerster (1859-1951)“, kterou připravila Společnost J. B. Foerster, měla premiéru v lednu tohoto roku v německém Řezně; v Bischöfliche Zentralbibliothek Regensburg byla k vidění od 23. 1. do 16. 3. 2017. Česká mutace výstavy měla premiéru v Hradci Králové (23. 2. – 12. 3. 2017), později byla k vidění v Krajské vědecké knihovně v Liberci (2. 5. – 30. 5. 2017). Výstava ve 14 zastaveních na 16 panelech představuje život a dílo skladatele, spisovatele, malíře a člověka veřejného kulturního dění J. B. Foerster, jednoho z blízkých přátel Františka Bílka, jehož křížová cesta graficky výstavu doprovází.

V minulém čísle Zpráv jsme přinesli rozhovor s **fotografem Járou Novotným. Jeho novou výstavu fotografií „O lidech“** můžete od 21. 7. do 3. 9. 2017 zhlédnout v Husitském muzeu v Táboře (gotická síň Staré radnice, Žižkovo nám. 1). Zároveň je vydávána jeho stejnojmenná monografie.

Bílkovy babické korouhve. Tempera na plátně (158x98 cm). Foto: Biskupství brněnské.

NEPRODEJNÉ

Pro své členy a příznivce vydává Společnost Františka Bílka v Praze
www.spol-fb.cz

Kontakt: Alena M. Kubičková, Křivenická 413/16, 18100 Praha 8

ISSN: 2464-5516

Vydáno v nákladu 100 ks

Redakční rada: František Kožíšek, Michal Kellner, Yveta Kožíšková

Jazyková korektura: Yveta Kožíšková

Administrace: Michal Kellner, Nad Buďánkami II. 12, 150 00 Praha 5

Příspěvky do Zpráv posílejte na: spolecnost.frantiska.bilka@gmail.com